

STEPHAN DE JONG

BENT
U. DAT,
GOD?

Meinema

VEERTIG ZEER KORTE
OVERPEINZINGEN
OVER GOD ERVAREN

Bent U dat, God?

Veertig zeer korte
overpeinzingen over
God ervaren

Stephan de Jong

Uitgeverij Meinema, Zoetermeer

© 2016 Uitgeverij Meinema, Zoetermeer
isbn 978 90 211 7035 0 / nur 700; 708

www.uitgeverijmeinema.nl

Boekverzorging: Karel Oosting

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De herkomst van de opgenomen citaten vindt u achter in dit boek. Mocht u menen rechten te kunnen doen gelden, dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

Inhoud

Woord vooraf ~ 7

Inleidende overpeinzingen over religieuze ervaring

- 1 Rekenschap I ~ 10
- 2 Geloof en ervaring ~ 12
- 3 Onvoorstelbaar ~ 14
- 4 Kennis van het hart ~ 16
- 5 Ontdekte diepte ~ 18
- 6 Interpretatie ~ 20
- 7 Hakkelen en stuntelen ~ 22
- 8 Theologie van onderop ~ 24
- 9 Subjectief hard ~ 26
- 10 Afwezig ~ 28

Ervaringen van God

- 11 De innerlijke ruimte ~ 32
- 12 Nabijheid ~ 34
- 13 Piekervaringen ~ 36
- 14 Een wijdere horizon ~ 38
- 15 Humor ~ 40
- 16 Heilige principes ~ 42
- 17 Waardigheid ~ 44
- 18 Liefde ~ 46
- 19 Mensen ~ 48
- 20 Geloofsgetuigen ~ 50

- 21 Jezus ~ 52
- 22 Christus ~ 54
- 23 Natuur ~ 56
- 24 Verwondering ~ 58
- 25 Dankbaarheid ~ 60
- 26 Schoonheid ~ 62
- 27 Afhankelijkheidsgevoel ~ 64
- 28 Verlangen ~ 66
- 29 Woorden ~ 68
- 30 Bijbelteksten ~ 70
- 31 Liturgie ~ 72
- 32 Gebed ~ 74
- 33 Stilte ~ 76
- 34 Lijden ~ 78
- 35 In de diepte ~ 80
- 36 Vertrouwen ~ 82

Afrondende overpeinzingen

- 37 Echt en onecht ~ 86
- 38 Projectie? ~ 88
- 39 Psychologisch misverstand? ~ 90
- 40 Rekenschap II ~ 92

Verantwoording - 95

Woord vooraf

Alle spreken over God begint bij ervaringen van God. Dat is kort gezegd de stelling die ten grondslag ligt aan dit boek.

Het plan voor dit boek is ontvonkt aan allerlei interviews, boeken en columns waarin geloof tot onzin werd verklaard. Daar lees ik over 'het ongerijmde, domme, onbewijsbare, spookachtige van al die geloofsartikelen'. Of over de vrees dat geloof uiteindelijk een plons in een 'Oceaan van Onzin' is.

Veel kritiek begrijp ik en deel ik tot op zekere hoogte. Menig vaag mystieke uitlating snap ik ook niet. Menige heldere, al te stellige bewering over God overigens nog minder. Van God weet ik niets zeker. Ik meen God te ervaren. Die ervaringen zijn hoogstpersoonlijk, fragmentarisch en niet zelden tegenstrijdig. Geloof in God berust op ervaringen van een werkelijkheid die zich niet zo ondubbelzinnig laten verwoorden als waarnemingen van de materiële werkelijkheid. Het is daardoor wankel, kwetsbaar, betwifelbaar, maar daarom nog geen onzin. Ik wil mijn geloof niet verdedigen, wel wil ik er rekenschap van afleggen. Bewijsbaar is het niet, wel beleefbaar. Net zoals liefde, beeldende kunst, muziek, poëzie. Het woord 'waarheid' is daar minder op haar plaats, eerder woorden als 'geraaktheid' of 'betekenisvolheid'. Je schakelt het intellect hierbij niet uit, maar moet het toch vooral hebben van meer intuïtieve vermogens.

Ludwig Wittgenstein schreef ooit: 'De eerlijke religieuze denker is als een koorddanser. Hij loopt, naar het schijnt, bijna alleen maar op lucht. Zijn bodem is de smalste die je je kunt voorstellen. En toch kan je er werkelijk op lopen.' De smalle bodem waarop de gelovige kan lopen, daarover gaat dit boek.

'Ervaringen van God' kan nogal massief klinken. Over het algemeen zijn dergelijke ervaringen stil en subtiel. De eerste serie overpeinzingen gaat over de aard van de religieuze ervaring. In de tweede en grootste serie overpeinzingen bespreek ik uiteenlopende ervaringen van God, overigens zonder enige pretentie van volledigheid. De laatste serie bevat afrondende beschouwingen.

Het boek is, evenals mijn twee voorgaande boeken, geschreven in de vorm van veertig 'Zeer Korte Overpeinzingen'. De compacte vorm ervan bevalt me, doordat deze mij dwingt puntig te formuleren. Elke overpeinzing wordt vooraf gegaan door een relevant citaat. Ook heb ik weer gekozen voor de vorm van het gebed, zoals Augustinus (354-430) ooit deed in zijn 'Belijdenissen'. Nadenkend in de ruimte van het gebed zoek ik naar theologie met hart en ziel.

Inleidende overpeinzingen over religieuze ervaring

1

Rekenschap I

*Op veel punten ben ik het met atheïsten eens,
vaak bijna op ieder punt – behalve in hun geloof
dat God niet bestaat.*

(TOMÁŠ HALÍK)

Op de middelbare school was ik behoorlijk goed in natuurkunde. Een mooi vak vond ik dat, net als de andere exacte vakken: concreet, bewijsbaar. Alles klopte, nou ja, bijna alles. In vergelijking daarmee is geloof in U, God, een hopeloze onderneming. Het altijd inexacte spreken over U heeft iets lachwekkends. Het blijft bij gebrabbel over U, die onzegbaar bent.

Geloof is verre van bewijsbaar. Ook niet weerlegbaar trouwens. Sceptici vinden dat onweerlegbare theorieën geen wetenschappelijke waarde hebben. Wetenschappelijk gezien is geloof dus onzin. Mee eens. Alleen één kanttekening: geloof in U is geen wetenschap. Ik begrijp nog het meest van U als ik beseft dat U onbegrijpelijk bent.

Gelukkig kan ik veel dingen niet begrijpen. Een kunstwerk begrijpen zou dodelijk zijn voor het kunstwerk. Het ontroert of prikkelt mij. Waarom het werk mij iets doet, kan ik wel enigszins uitleggen, maar een goed kunstwerk behoudt een ongreepbaar geheim. Juist daardoor blijft het mij boeien. Goede kunst onttrekt zich aan een scherpe definitie. Dat geldt voor meer dingen, zoals liefde bijvoorbeeld. Wie kan de vonken van de liefde in begrippen vangen?

Onbegrijpelijkheid is ook een kenmerk van U, God. U verhoede dat U ooit begrijpelijk wordt. Dat zou het einde van het geloof zijn. Het geloof begrijpelijk proberen te maken is even dodelijk als het uitleggen van een grap, van liefde of van kunst. Het geloof in U moet het hebben van een geheim, een fascinatie, een ontroering, een stomp in de ziel.

Maar waar zie ik dat geheim? Waar ontstaat die fascinatie, die ontroering? Wat geeft mij die stomp in de ziel? Aan welke ervaringen ontspringt mijn gebrabbel over U? Mijn exacte interesse blijft vragen stellen. In de natuurkunde valt van alles te berekenen. In het geloof niet. Maar van de ervaringen waar mijn geloof in U op berust, kan ik wel rekenschap afleggen.

2

Geloof en ervaring

*Als God geen ervaring is,
dan zal elk woord dat we voor Hem gebruiken
inhoudsloos blijven.*

(PAUL KNITTER)

Een paar jaar geleden reden er in Londen bussen rond met het opschrift: 'Er is waarschijnlijk geen God, durf zelf te denken en geniet van dit leven.' Begin 2009 verscheen deze tekst op een bord langs de A4 bij Schiphol. Wat vindt U hiervan, God? Volgens mij bent U het wel eens met dat 'duf zelf te denken' en 'geniet van dit leven.' Ik denk zelfs dat U zich erover verbaast als mensen dat niet doen. Ik vermoed ook dat U begrip hebt voor het begin van dat zinnetje: 'Er is waarschijnlijk geen God.' Heel wat mensen ervaren dat zo. Die ervaring mogen ze serieus nemen.

Gelovige mensen mogen hun ervaring evengoed serieus nemen. Geloof wordt weliswaar in kennis, regels en gebruiken door ouders, school en kerk overgedragen – van bovenaf dus. Maar geloof wordt in leven gehouden door eigen ervaringen: in heilige momenten, vanuit verlangens, te midden van de scherven van het leven – van onderop dus.

Ieder mens – gelovig of niet – 'heeft slechts de straal die in de eigen ziel valt en moet het wagen met wat in het hart leeft' (Ernst Troeltsch). Het gaat niet om wat ik voor waar moet houden, maar om wat waar wordt voor mij. Alle spreken over boven komt van beneden en begint van binnen. Dat lijkt me een nuchter uitgangspunt. Al komt al dat spreken niet voort uit ingevingen van mijzelf, maar uit momenten die aan mij worden gegeven.

Sommige momenten, vooral momenten van heelheid, verlangen, schurende leegte, humaniteit of schoonheid, kunnen plotseling transparant worden. Het worden dan *thin places* waar uw aanwezigheid, God, doorheen schemert. Als ik mijn mentale ruimte opengooi, kan ik gaan openstaan voor ervaringen waarin de tijd aan de eeuwigheid raakt, het woord aan het onuitspreekbare, de merel aan de hemel. Daar begint mijn geloof te raken aan U.

3

Onvoorstelbaar

*Hij is zo heilig
dat hij niet bestaat.*

(JAN WILLEM SCHULTE NORDHOLT)

God, U maakt het de atheïsten niet erg moeilijk. U bent onzichtbaar, ondetecteerbaar. De conclusie ligt voor de hand: U staat in het rijtje van geesten, feeën, kabouters en andere fantasiewezens. Ze menen dat het gezonde verstand gewoon ziet wat er is. Meer is er niet te zien en dus is er niets meer.

Ik vind dat een aantrekkelijke manier van denken. Heel overzichtelijk, heel inzichtelijk. Ik zou willen dat het geloof de dingen ook zo eenvoudig kon zien. Maar U bent geen ding, eerder een duizeling. Een beetje God is onvoorstelbaar.

Dat sommige dingen onvoorstelbaar zijn, weten natuurwetenschappers overigens ook. Fysici spreken over een gekromde ruimte, parallelle universa, een vijfde dimensie of nog hoger. Ons voorstellingsvermogen vat dat niet. Zulke dingen zijn alleen met behulp van wiskundige modellen te vatten. Niet dat ik meen dat U een hoogdimensionaal wezen bent. Hoewel... ik weet het gewoon niet. Ik houd het erop dat U geen onderdeel van de materiële werkelijkheid bent. Anders zou U weer een ding zijn en geen God.

‘Wij wegen de materie, wij meten haar, wij ontleden haar, en als we na al deze grove bewerkingen nog een stapje verder willen gaan, vinden we in ons machteloosheid en vóór ons de afgrond’ (Voltaire). Die afgrond, waartegenover ik machteloos sta, daar bent U. Ik beleef U, die afgrond, als een aanwezigheid, al is die voor mijn verstand louter leegte. Mijn oog ziet U niet, maar mijn hart voelt zich door U gezien. Mijn oor hoort U niet, maar mijn hart voelt zich door U aangesproken. Het komt tot mij van een ongekende overkant.

Waar ligt die overkant? Hoe is uw werkelijkheid werkelijk? U gaat ruimte en tijd te boven. U bent een mysterie. Of U echt bestaat? Ik zou zeggen: als mysterie waarin ik besta.